

NICOLAUS CUSANUS

De pace fidei: Uskontojen välisestä sovinnosta. Suom. ja toim. Matti Norri & Teivas Oksala. Helsinki: Artipictura 2011. 135s.

Tutkija Jacques LeGoffin mukaan keskiajan katolisen kirkon suhtautumista toisuskoiisiin leimasi uskonnollinen rasismi. Kristinuskko oli ainut, tosi ja oikea uskonto, eikä kirkon ulkopuolella ollut pelastusta. Varhaisimmat islamin ja kristinuskon välisiä suhteita kartoittaneet kirjoitukset tukevat tällaista käsitystä. Esimerkiksi arabian kieleen ja islamiin perehtyneen Johannes Damaskolaisen (675–753) *Pege gnoseos* -teoksen (”Viisauden lähteillä”) lähtökohtana ei ollut islamin ja kristinuskon välinen tasavertaisuus vaan hänelle islam oli kristillinen harhaoppi. Teoksessaan Damaskolainen kuitenkin nosti esiin useita teologisia kysymyksiä (esimerkiksi Raamatun ja Koraanin välisen suhteen), jotka ovat olleet vakioteemoja myös myöhemmissä vuoropuheluissa.

Saksalaisen Nicolaus Cusanuksen (1401–1464) *De pace fidei* (1453) on yksi varhaisimpia dokumentteja, jossa myös muiden uskontojen oikeutus olemassaoloon tunnustetaan – ainakin implisiittisesti. Tämä koskee myös islamia. Cusanuksen pyrkimys uskonrauhaan ja hänen esille ottamansa uskontoteologiset näkökulmat ovat ajankohtaisia myös tänään. Juristi Matti Norrin ja latinisti Teivas Oksalan yhteistyöstä syntynyt suomennos Cusanuksen *Uskonrauhasta* on kulttuuriteko. Käännöksen lisäksi siihen sisältyy *De pace fidei* -teoksen latinankielinen alkuteksti.

Ennen varsinaista käännöstekstiä teoksessa on Matti Norrin laatima lyhyt johdanto ”Uskontojen välisestä suvaitsemisesta”. Siinä hän määrittelee käsitteet ”suvaitsevaisuus” ja ”uskonto” pitkälti modernin uskontoteologian kannalta. Suvaitsevaisuuskäsitteen osalta määrittely on riittävä, ja erityisesti kolmen su-

vaitsevaisuuskonseptin – sietämis-, rinnakkainelo- sekä kunnioitus- ja arvostuskonseptin – esittely on luki-jaa valaiseva. Sen sijaan suvaitsevaisuutta ja suvaitsemattomuutta koskevien yksilö- ja sosiaalipsykologisten taustatekijöiden käsittelyä olisi voinut syventää ja terävöittää. Tällaisenaan terminologia on kuitenkin kaukana varhaisen renessanssiajattelija Cusanuksen omista intentioista ja siitä kontekstista, jossa hän *De pace fidei* -teoksensa kirjoitti. Olisinkin kaivannut heti alkuun johdantoa, jossa Cusanus ja hänen teoksensa olisi sijoitettu oman aikansa kontekstiin. Tällaisia olisivat olleet Norrin laatima, mutta aivan turhan lyhyt (1,5 s) Cusanuksen merkitystä uudistusmielisenä soveltelijana esittelevä katsaus, jonka olisi hyvinkin voinut yhdistää Juha Pihkalan laatimaan johdatukseen Cusanuksesta. Siinä Pihkala nimenomaan asettaa Cusanuksen ajattelun laajempaan teologiseen ja aatehistorialliseen kontekstiin.

Varsinainen käännösteos, Cusanuksen *De pace fidei*, on lyhyt, dialogi-muotoon kirjoitettu fiktiivinen tutkielma uskonrauhan saavuttamisen edellytyksistä eri uskontokuntien edustajien kesken. Teos alkaa viittauksella Konstantinopolin valtaukseen vuonna 1453, joka järkytti silloista kristillistä Eurooppaa, myös Cusanusta itseään. Cusanus on rakentanut teoksensa erään miehen näkemälle näylle, kun tämä oli monin huokauksin rukoillut ”kaiken Luojaan armostaan hillitsemään erilaisista uskonnonharjoituksen tavoista johtunutta, poikkeuksellisen julmaa vainoa”. Näyn perusteella mies päätteli, että ”kaikista maailman uskontojen erilaisuuksista perillä olevien viisaiden miesten kokemuksesta voidaan helposti löytää yhteisymmärrys ja siten sopivilla ja luotettavilla keinoilla perustaa kestävä rauha uskontojen välille”.

Cusanus keskusteluttaa nimenomaan eri kansakuntien edustajia, vaikka tarkasteleekin kunkin kansakunnan edustajan yhteydessä tietty-

jä uskonnollisia käsityksiä. Kristittyjä edustavat armenialainen, böömiläinen, espanjalainen, gallialainen, italialainen, kreikkalainen ja saksalainen. Muiden uskontojen edustajina ovat arabi, intialainen, juutalainen, kaldealainen, persialainen, skyutti, syyrialainen, tataari ja turkkilainen. Dialogin aloittaa lihaksi tullut Sana. Myöhemmin puheenjohtajina toimivat Pietari ja Paavali.

Cusanuksen teoksen keskeinen idea kiteytyy sanoihin *una religio in rituum varietate*. Cusanus suosittelee rauhaa eri uskontokuntien välille, mutta toisin kuin nykyisissä uskontokeskusteluissa, hänen lähtökohtansa – *una religio* – perustuu pitkälti ”cusanuslaisesti tulkitun” kristinuskon läntisen perinnön ehdoille. Hän lähteekin etsimään moninaisuuden taakse kätkeytyvää ykseyttä. Tämä ilmenee selkeästi esimerkiksi Sanan ja kreikkalaisen välisestä dialogista, jonka teemana on viisauden rakastaminen. Keskustelijat päätyvät siihen, että on olemassa vain yksi viisaus. Sanan ja arabialaisen välisessä dialogissa puolestaan päädytään siihen, että kaikilla järjestäytyneillä ihmisillä on yksi uskonto. Myös Jumalan kolminaisuutta koskevissa dialogeissa yksimielisyys syntyy siitä, että kolminaisuudesta huolimatta kysymys on yhdestä Jumalasta.

Cusanus ei kuitenkaan pyri monoliittiseen ykseyteen vaan korostaa myös uskonnollista moninaisuutta uskon ja kulttuurin tulkkeina. Tämä ilmenee muun muassa Cusanuksen näkemyksessä, jonka mukaan uskontojen väliset eroavuudet perustuvat pitkälti marginaalisiin asioihin. Käytyään dialogeja uskosta ja sakramenteista monen kansakunnan edustajan kanssa, Paavali esittää lopuksi hyvin joustavan näkökulman sakramenttien suhteen: pyrkimys täydelliseen yhdenmukaisuuteen on pikemmin este kuin edellytys uskonrauhalle. Sama koskee myös paastoamista, kirkon virkoja ja rukoilemista. Paavali jatkaa: ”Missä voi löytää menettelytavan yhteinäisyyttä, tulisi uskontokuntien an-

taa – kunhan usko ja rauha säilytetään – pysyä omissa hartauksissaan ja menoissaan.”

Teoksensa lopussa Cusanus viittaa vielä moniin uskontojen erilaisuutta kartoittaviin teoksiin, joita dialogiin osallistuneet keskustelijat kävivät läpi ja toteaa: ”Niitä tutkimalla vakuututtiin, että koko uskontojen välinen erilaisuus oli pikemminkin palvelusmenoissa kuin yhden Jumalan palvelemisessa... Sen jälkeen heidän tuli kaikkien valtuuttamina kokoontua Jerusalemiin ikään kuin yhteiseen keskipisteeseen ja kaikkien nimissä hyväksyä yksi usko ja perustaa sille ikuisen rauha...” Juha Pihkala vertaakin Cusanuksen keskeistä ideaa 1980- ja 1990-lukujen ekumeenisissa keskusteluissa esillä olleeseen ajatukseen ykseydestä sovitetussa erilaisuudessa.

Itse käännös on selkeä ja sujuvaa suomea. Käännökseen liittyy myös lyhyt selitysoasa. Se olisi mielellään voinut olla aihepiiriltään laajempi ja käsitteilytavaltaan syvällisempi.

Cusanuksen *De pace fidei* liiksäsi teokseen on otettu mukaan myös kolme lyhyttä sovinnollisuustematiikkaan liittyvää tekstiä, joista kaksi on peräisin sydänkeskiajalta: lyhyt käännös englantilaisen pappi Radulfus Nigerin *De re militari et triplici via peregrinationis Ierosolimitanae* -teoksesta (”Sodankäynnistä ja Jerusalemin ristiretkien kolminkertaisesta tiestä” 1187–88) ja osia saksalaisen ritari Wolfram von Eschenbachin *Willehalm*-nimisestä sotarunoelmasta. Kolmas on saksalaisen kirjailija Sebastian Franckin teksti uuden ajan kynnykseltä. Nigerin ja von Eschenbachin tekstit kuvasivat kristittyjen ja muslimien välisiä jännitteitä ja korostivat sekä lähimmäisenrakkautta että suvaitsevaisuutta toisuskovia kohtaan. Von Eschenbachin *Willehalm*-sotarunoelma sisältää kiinnostavia kohtia muun muassa pakanuuden määrittelystä. Esimerkiksi käyvät säkeet: ”Pakana oli ensimmäinen ihmisen, josta Jumala luomisen aloit-

ti.” / ”Se tunnustetaan todeksi, että Eevan ajasta alkaen, kun ovat lapsia kantaneet, äidit ovat pakanoita synnyttäneet, vaikka olisivat itse kastettuja. Kastettu nainen kantaa pakanaa, vaikka kaste ulottuu lapseen.”

Kokonaisuudessa Matti Norrin ja Teivas Oksalan laatima käännös Nicolaus Cusanuksen *De pace fidei* -teoksesta sekä samalla julkaistavat muut suvaitsevaisuustekstit ovat tärkeä puheenvuoro ihmisyyden ja uskonnollisen suvaitsevaisuuden puolesta.

VIRPI MÄKINEN
PROF. (MA), HELSINKI

SERAFIM SEPPÄLÄ Armenian kansanmurhan perintö. Helsinki: Like 2011. 395 s.

Itä-Suomen yliopiston systemaattisen teologian professori Serafim Seppälä on julkaissut kansainvälisiä tieteellisiä tutkimuksia erityisesti varhaiskeskiajan itäisten askeettien teologiasta, kristillisen ja islamilaisen mystiikan kosketuskohdista. Hän on myös laatinut useita suomenkielisiä käännöksiä patristisista teksteistä. Niihin kuuluvat esimerkiksi Iisak Niniveläisen askeettisten opetuspuheiden täydellinen kokoelma otsikolla *Kootut teokset*, Johannes Krysostomoksen *Opetuspuheita Johanneksen evankeliumista*, Efraim Syyrialaisen *Paratiisihymnit* sekä varhaista syyrialaista kristillisyyttä edustava *Tuomaan teot*. Lisäksi hän on julkaissut tietokirjoja, joissa esitellään Lähi-idän kirkon historiaa, syyriankielistä teologista kirjallisuutta, Jerusalemin uskontohistoriaa sekä kauneuden teemaa patristisessa kirjallisuudessa. Filosofis-teologisia teemoja Seppälä on kehittänyt teoksissa *Valo jää. Dostojevski, Gibran, Kazantz-*

kis ja Jumalan mysteeri (2011) ja *Vapaus* (2007), jonka keskeisiä taustavaikuttajia ovat Gregorios Nyssalainen, Nikolai Berdjajev ja Paulos Mar Gregorios.

Edellisiin nähden toisentyypinen on vuonna 2011 ilmestynyt *Armenian kansanmurhan perintö*. Teoksen taustan muodostaa Seppälän perehtyneisyys länsiarmenialaisen kulttuurin monituhatuotiseen historiaan, mutta se keskittyy esittelemään kansanmurhan vaikutusta armenialaisten diasporaan sekä kirjallisuuteen, kuvataiteisiin ja musiikkiin. Ennen kulttuurihistoriallista osaa tekijä tarkastelee erillisissä luvuissa kansanmurhan psykologiaa, filosofiaa ja teologiaa.

Kirja oli ilmestyessään ajankohdainen, koska Ranskan kansalliskokouksen alahuone hyväksyi paljon huomiota saaneen keskustelun jälkeen lain, jonka nojalla Turkin alueella 1915 tapahtuneen armenialaisten kansanmurhan kieltäminen on rikos. Keväällä 2012 asian käsitteily Ranskassa mutkistui. Useat Euroopan valtiot, ei tosin Suomi, ovat tunnustaneet kansanmurhan. Tällaista päätöstä on tarvittu, koska Turkki kieltää sellaisen tapahtuneen. Turkin politiikka on vaikuttanut sen EU-jäsenneuvotteluihin. Kansainvälinen keskustelu tulee saamaan lisäpontta, kun kansanmurhasta tulee kulu-neeksi 100 vuotta. Aiheen käsitteilyä ei helpota se, että kansanmurhan toteuttajat olivat muslimeja ja sen kohteena olevat armenialaiset kristittyjä.

Miljoonan armenialaisen bruttaali tuhoaminen osoittaa Seppälän mukaan ihmisten universaalia taipumusta pahuuteen, joka tässä tapauksessa verhoutui etnis-uskonnolliseen ideologiaan. Seppälän teos on ainoa laaja suomenkielinen esitys aiheesta. Itse kansanmurhan vaiheita ja siitä käytyä historiallista keskustelua ei selvitetä kovin yksityiskohtaisesti. Tällainen jakso olisi ollut tervehtullut suomalaisille poliitikoille, jotka saattavat joutua selvittämään Suomen kantaa tässä yhteydessä.